

DEN OM NATIONALISM, LIVSFARLIGA HISTORIEBRUK OCH HISTORIEN VÄGEN TILL FÖRSONING

Texter till Del 1: Historiebruk och nationalism

Nationalismens former

Nationalism är ett tankesystem som bygger på idén om en särskild gemenskap inom nationens gränser. Idag talar man om flera olika typer av nationalism. De olika nationalismerna bygger på olika grundantaganden och kan alltså yttra sig på ganska skilda sätt i olika kulturer och tider.

Under det sena 1990-talet började dock forskare (Benedict Anderson m.fl.) att ifrågasätta de nationella gemenskaperna som verkliga företeelser och började i stället tala om ”föreställda gemenskaper”.

Beroende på vilken föreställning man har om nationalitetens grunder och nationers funktion kommer nationalismen också att ta sig olika former. Ibland yttrar sig nationalism på ganska trevliga, harmlösa sätt som i idrottsammanhang när människor hejar på tävlande från den egna nationen. I andra sammanhang får den ödesdigra konsekvenser och leder till motsättningar mellan människor och till krig mellan länder eller folkgrupper.

Nedan beskrivs två typer av nationalism: etnonationalism och statsnationalism. Först dock några rader om nationalismens ursprung.

Nationalismens ursprung

Nationalismens ursprung är omtvistat. Flera forskare menar att nationalismen i ett historiskt perspektiv är ganska ny och att den uppstod i samband med franska revolutionen och Napoleonkrigen under sent 1700-tal och tidigt 1800-tal. Andra hävdar att nationalistiska tankegångar existerade även längre tillbaka i tiden trots att själva begreppet nationalism inte fanns. Under alla omständigheter skapade det revolutionära Frankrike och Napoleonkrigen starka nationalistiska stämningar i Europa och bidrog till att nationalismen började vinna mark. Förenklat kan man säga att det yttre hot som Frankrike utgjorde skapade en nationell medvetenhet hos människor i de drabbade rikena. Nationalismen fick sedan starkt fäste först inom liberala och därefter inom konservativa kretsar.

På sikt bidrog den till att människor i vissa områden, som på den grekiska halvön, började sträva efter frihet från vad man såg som en främmande makt. På andra håll, som i Italien, kämpade man för att ena självstyrande områden till en nationalstat med argumentet att de tillhörde

DEN OM NATIONALISM, LIVSFARLIGA HISTORIEBRUK OCH HISTORIEN VÄGEN TILL FÖRSONING

samma folk. Utan överdrift kan 1800- och 1900-talen ses som nationalis-
mens århundraden.

Etnonationalism – En stat, ett folk

Det är den etniska samhörigheten som utgör grunden för nationen – så resonerar en person som är etnonationalist. Synen på vad som egentligen utgör den etniska gruppen kan emellertid skilja sig åt. Språk, historia, kultur och religion är kanske de vanligaste sammanhållande faktorerna för etniska grupper. Men det finns flera undantag även från den regeln, t.ex. på ställen där människor kan tala samma språk men ändå betrakta sig som skilda etniska grupper, eller där de har skilda religioner men ändå betraktar sig som en sammanhållen etnisk grupp.

I länder som länge haft en enhetskultur, och där eventuella minoriteter inte haft så stort inflytande, bygger ofta den nationella identiteten på föreställningar om ett gemensamt ursprung. Dragen till sin spets innebär etnonationalismen en tro på etnicitet som något ursprungligt och oföränderligt. Detta sätt att betrakta verkligheten speglar en essentialistisk eller primordial världsbild, och de människor som delar den världsbilden menar att det inte går att bli en del av den etniska gruppen om man inte fötts inom den. För en etnonationalist med en primordial syn på etnicitet skulle det alltså vara en förutsättning att ett barn har svenska föräldrar för att det ska kunna uppfostras till att bli ”en typisk svensk”.

Etnonationalismen kan utgöra den drivande kraften både för strävan efter självständighet för en viss etnisk/nationell grupp och för strävan efter enande om den etniska/nationella gruppen är spridd över flera nationer.

Statsnationalism – Staten som enande faktor

Grunden för statsbildningen utgörs av en gemensam värdegrund och statsapparat. Den som har ett medborgarskap är således en viktig del av nationen, oavsett etniskt/nationellt ursprung eller religiös tillhörighet. Statens funktion i en sådan nation blir att skapa samling kring de grundläggande värderingar som nationen vilar på. Så resonerar en person som har ett statsnationalistiskt synsätt.

Statsnationalismen kan kännas igen i länder som exempelvis USA eller Kanada, som har en historia av omfattande invandring och därmed en befolkning med många olika nationella och etniska bakgrunder. Den har också ett fäste i andra länder som av andra anledningar är mångkulturella till sin karaktär. Ofta utgör då själva mångfalden en viktig grund för den nationella identiteten. Sådana stater vill ofta stärka och lyfta fram den kulturella särarten hos landets olika grupper.

DEN OM NATIONALISM, LIVSFARLIGA HISTORIEBRUK OCH HISTORIEN VÄGEN TILL FÖRSONING

Nationalismer i konflikt

Olika former av nationalism kan stå i direkt konflikt med varandra både inom landsgränserna och i förhållande till andra länder. För människor som betraktar sig som en etnisk grupp eller av en särskild nationalitet kan statsnationalismen utgöra ett hot mot deras gemenskap och självbestämmande. Utifrån ett statsnationalistiskt perspektiv är det i stället etnonationalismen som utgör ett hot eftersom sådana krafter skulle kunna splittra den gemenskap som samlats under en nation. Många konflikter och krig runt om i världen kan förstås just utifrån denna konflikt mellan olika sätt att se på nationen och dess sammansättning.